

ГАРМОНІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ ПРАВОМ У СФЕРІ ОБМЕЖЕННЯ ЕКСПОРТУ ТОВАРІВ

Незважаючи на значну кількість наукових робіт, присвячених окремим аспектам правового регулювання обмеження експорту товарів, проблема комплексного теоретичного вивчення правового регулювання з позиції досвіду інших країн досі не ставилася. Враховуючи зазначене, в роботі досліджується правове регулювання заходів обмеження експорту товарів відповідно до європейського права.

Несмотря на значительное количество научных работ, посвященных отдельным аспектам правового регулирования ограничения экспорта товаров, проблема комплексного теоретического изучения правового регулирования с позиции опыта других стран до сих пор не ставилась. Учитывая указанное, работа посвящена изучению правового регулирования ограничения экспорта товаров согласно европейскому праву.

Notwithstanding to the fact that export restrictions and legal grounds for their application are deeply researched by prominent scholars, the problem of complex theoretic research of export restrictions from the point of foreign countries experience still exists. Therefore, the thesis aims to research the issues of export restrictions regulation in accordance to EU law.

Постановка проблеми. Сьогодні питання застосування заходів обмеження експорту товарів перебуває на стадії інтенсивної модернізації, пошуку більш ефективних форм регулювання шляхом адаптації національного законодавства до правил, що діють в ЄС. Так, необхідність адаптації законодавства України до європейського права закріплена пунктом 1 розділу 1 Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу, затвердженої Указом Президента України від 11.06.1998 р. № 615/918. Відповідно до Стратегії передумовами інтеграції України виступають лібералізація і синхронізоване відкриття ринків ЄС та України, взаємне збалансування торгівлі, запровадження спільного правового поля у сфері конкуренції та державної підтримки виробників тощо. Додатково Законом України від 01.07.2010 р. № 2411-VI «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» передбачено забезпечення інтеграції України в європейський правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі.

Актуальність дослідження та мета. У статті поставлено за мету здійснити загальну характеристику правового регулювання заходів обмеження експорту товарів відповідно до європейського права. Дослідження питання гармонізації національного законодавства з європейським правом у сфері руху товарів здійснювали ряд науковців, а саме Пушкарьов В. В. [1], Чайковська В. В. [2], Опришко В. Ф. [3], Шемшученко Ю. С. [4] та інші. Серед російських дослідників питанню руху товарів за європейським правом приділяля увагу Ентін Л. М. [5], Кашкін С. Ю. [6], Зимнин С. В. [7], Ваніна С. І. [8]. Саме на працях цих науковців базується теоретична основа даного дослідження. При цьому глибинний аналіз саме правового регулювання заходів обмеження експорту товарів не був здійснений, чим і зумовлена новизна і актуальність досліджуваного питання.

Досліджуване питання є актуальним з огляду на євроінтеграційну направленість держави та той факт, що ЄС залишається важливим стратегічним торговельним партнером України, а розуміння сутності правового регулювання експортної політики ЄС є вкрай важливим.

Виклад основного матеріалу. В рамках дослідження питання гармонізації національного законодавства з європейським правом, доцільно зазначити, що академічно не вироблено єдиного підходу до розуміння поняття європейського права. Так, Гердеген М. [9, с. 103] дотримується концепції звуженого та широкого розуміння терміна «європейське право» [9, с. 103]. У вузькому розумінні воно включає право Європейського Союзу та право Європейського Співтовариства, натомість у широкому – систему норм, прийнятих не тільки Європейським Союзом, але і Радою Європи, ОБСЄ тощо. Побідної точки зору дотримується і Татам А. [10, с. 59]. Натомість, Ентін Л. [5, с. 37] зазначає, що термін «європейське право» є тривимірним: досліджуване поняття є 1) сукупністю національних правових систем європейських держав, узагальнений термін для визначення сім'ї правових систем європейських держав; 2) тією частиною міжнародно-правових норм, якими регулюються відносини між європейськими державами; 3) сукупністю правових норм, що регулюють відносини як у межах колишніх європейських співтовариств, так і Європейського Союзу. Оскільки найчастіше «європейське право» обмежується виключно системою норм, що регулюють відносини в межах ЄС [11, с. 97]. У даному дослідженні будемо дотримуватися саме цього підходу.

Правове регулювання обмеження експорту товарів на території ЄС здійснюється на засадах спільної торговельної політики ЄС, а саме наявність підстав для виключення можливості застосування заходів, що є прямим захистом інтересів виробників ЄС або опосередковано сприяють їхньому захисту; виключність компетенції інституцій ЄС; надання членам ЄС права на здійснення самостійних дій з обов'язковим подальшим узгодженням з уповноваженими органами ЄС [1, с. 119].

Так, відповідно до європейського права застосування обмежень експорту товарів обмежується, оскільки статті 28–29 Договору про заснування Європейської Спільноти від 25.03.1957 р. встановлюють загальне правило про заборону застосування кількісних обмежень експорту товарів між державами-членами ЄС [16]. Окремо виокремлюють заходи, еквівалентні заходам кількісного обмеження експорту товарів. Такі заходи визначаються як «будь-яке положення стосовно торгівлі держав-членів, що може прямо чи опосередковано, дійсно чи потенційно, негативно вплинути на торгівлю всередині Співтовариства» [12, с. 852]. Алексеев С. С. зазначає, що до них прирівнюються всі заходи, закріплені в законодавстві, адміністративних актах, а також така адміністративна практика, що створює бар'єри [13, с. 22].

Стаття 30 Договору про заснування Європейської Спільноти від 25.03.1957 р. визначає перелік цілей нееконічного характеру, для досягнення яких держави-члени ЄС можуть заборонити та/або обмежити експорт товарів. Положення зазначених статей 28–29 не охоплюють: заборони чи обмеження експорту товарів, що запроваджуються з метою захисту суспільної моралі, порядку чи безпеки; захисту здоров'я та життя людей, тварин чи рослин; захисту національних скарбів, що мають мистецьку, історичну чи археологічну вартість; захисту промислової та комерційної власності, якщо такі заборони чи обмеження не є засобами свавільної дискримінації чи прихованого обмеження торгівлі між державами-членами [16]. Вироблена Судом ЄС доктрина «обов'язкових вимог» дозволяє виключати з-під заборони статей 28–29 обмежувальні заходи на підставах, які прямо не поійменовані в статті 30, але визнані Судом ЄС такими, що відповідають інтересам Співтовариства [2, с. 52].

Якщо обмеження експорту товарів все ж є необхідними, то їх застосування має відбуватися із дотриманням таких вимог, як потреба, пропорційність та найменший обмежувальний вплив для торгівлі. Ці три засади утворюють загальний принцип пропорційності. Іншими словами, дієвість вжитих заходів повинна визначатися переслідуваною метою. Це означає, що якщо є можливість обирати між різними способами дії, перевага повинна (при однаковій дієвості) надаватися такому заходу, який залишає суб'єктам максимальну свободу дій [14, с. 45].

Гудков І. В. [15, с. 14] прийшов до висновку, що обмеження експорту товарів визнаються правомірними лише у випадку, якщо держава-член доведе: наявність причинно-наслідкового зв'язку між необхідністю запровадження обмеження експорту товарів і досягненням мети, вказаної в статті 30 Договору про заснування Європейської Спільноти від 25.03.1957 р., і відсутність можливості досягти мети іншими засобами, що мають менший обмежувальний вплив.

Загальна експортна політика ЄС визначається регламентами. Так, сільськогосподарська продукція не охоплюється загальною експортною політикою ЄС, тому експорт сільськогосподарської продукції чи оброблених сільськогосподарських товарів регулюється статтею 308 (235) Договору про заснування Європейської Спільноти [16]. Окрім зазначеного існує спеціальний експортний режим, що застосовується до спеціальних товарів, зокрема нафти та продуктів її переробки, харчових продуктів тощо, перелік яких визначений Регламентом 1334/2000 від 22.06.2000 р. (товари, що мають подвійне призначення і можуть бути використані як в цивільному обороті, так і в військових цілях) [17], Регламентом 3911/92 від 09.12.1992 р. (культурні цінності) [18]. Окремо виокремлюють третю групу товарів, зокрема такі, що можуть бути знаряддям торгів у розумінні Регламенту 1236/2005 від 27.06.2005 р. [19].

Загальні положення обмеження експорту товарів визначаються також актами Комісії та рішеннями Європейського суду. За країнами-членами ЄС залишається право запроваджувати обмеження експорту товарів лише у виключних випадках та за умови наступного погодження з Комісією і оформленням такого рішення відповідним актом Комісії. У випадку, коли Комісія ігнорує запит держави про надання погодження або у випадку незгоди держави з прийнятим рішенням, вона вправі звернутися до Ради.

Загальний порядок розподілення квот виглядає таким чином: Комісія повідомляє про виділення квоти в Офіційному віснику ЄС, вказуючи методи розподілу квоти (одноразово чи траншами), умови видачі ліцензій, строки подання заяв, перелік уповноважених органів держав, які мають право розглядати заяви, зазначається можливість повторного розподілу квот Комісією. З метою співпраці Комісії та держав створюється Комітет з питань квотування, до складу якого входять представники держав на чолі з представником Комісії. Рішення приймаються кваліфікованою більшістю. У випадку виникнення розбіжностей між Комітетом та Комісією, питання виносяться на розгляд Ради ЄС, що протягом одного місяця приймає відповідне рішення. У випадку, якщо у визначений період Рада не прийняла рішення, остаточним вважається рішення Комісії. Таким чином, застосування заходів обмеження експорту товарів здійснюється на засадах активного інформаційного обміну.

З огляду на особливу правову природу ЄС, квотування має ряд особливостей, зокрема: забезпечується рівний доступ учасників на ринок відповідно до єдиних стандартів з урахуванням торговельних потоків за останні три роки та з застосуванням різних видів розподілу квот (за клопотаннями видати ліцензії; з урахуванням усталених товарних потоків або традиційний; пропорційно кількості побідних товарів, що ввозяться) [20, с. 77; 21, с. 73].

Інститут ліцензування в європейському праві також має ряд особливостей: ліцензії не можуть передаватися третім особам або передаватися в заставу, хоча в окремих випадках Комісія в рамках компетенції може передбачити винятки з правила; ліцензії можуть обтягуватися грошовим забезпеченням і є дійсними на всій території ЄС, за винятком тих випадків, коли вони видані окремим державам або регіонам ЄС.

Висновки. Регулювання заходів обмеження експорту товарів в європейському праві є добре розробленим механізмом та ґрунтується на визначенні цільового призначення товару з застосуванням ряду виключень.

В ході дослідження було з'ясовано, що положення актів ЄС відображають міжнародне посилення практики протидії зловживанням правом запровадження заходів обмеження експорту товарів з метою захисту певних суспільних потреб. Водночас, поряд з практикою визнання окремих пріоритетів, таких як життя, здоров'я тощо над економічними інтересами суб'єктів господарювання, визнається, що є «захищена» група товарів (товари гуманітарної допомоги), застосування обмежувальних заходів до яких є неприпустимим. Також помічено, що прослідковується тенденція поширення практики заміни кількісних обмежень експорту товарів тарифами, що зумовлено браком належного нормативного регулювання та наукового дослідження. Під впливом концепції тарифікації нетарифних обмежень неодноразово наголошувалось на необхідності перегляду положень як нормативних актів членів ЄС, так і положень актів ЄС у зв'язку з його більшою націленістю на регулювання обмеження імпортих товарних потоків ніж екпортих.

Література

1. Пушкарьов В. В. Міжнародно-правові засади торговельної політики Європейського Союзу: Дис. ... кан. юрид. наук : спец. 12.00.11. / В. В. Пушкарьов – К., 2011. – 229 с.
2. Чайковська В. В. Методи нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності: господарсько-правові аспекти: Дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 / В. В. Чайковська – Д., 2010. – 212 с.
3. Опришко В. Ф. Питання трансформації європейського права в законодавстві України / В. Ф. Опришко // Право України. – 2001. – № 2. – С. 30.
4. Шемшученко Ю. С. Теоретичні проблеми гармонізації законодавства України з європейським правом / Ю. С. Шемшученко // Права інформатика. – 2007. – № 3(15). – С. 19–25.
5. Европейское право: учеб. для вузов / под общ. ред. Л. М. Энтина. – М.: Норма, 2004. – 720 с.
6. Право Европейского Союза : учебник / под общ.ред. С. Ю. Кашкина. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство Юрайт, 2011. – 1119 с.
7. Зимнин С. В. Роль нетарифных мер регулирования во внешней торговле Европейского Союза на современном этапе: Автореф. дис. ... канд. экон. наук: спец. 08.00.14 / С. В. Зимнин – М., 2007. – 10 с.
8. Ванина И. С. Нетарифные ограничения в системе внешнеторгового регулирования: зарубежный и отечественный опыт: Автореф. дис. ... канд. экон. наук: спец. 08.00.14 / И. С. Ванина – М., 2003. – 29 с.
9. Гердеген М. Европейское право / М. Гердеген; пер. з нім. – К.: «К.І.С.», 2008. – 528 с.
10. Татам А. Право Европейского Союза: підручник для студентів вищих навчальних закладів / А. Татам; пер. з англ. – К.: Абрис, 1998. – 424 с.
11. Европейская интеграция: правовые проблемы / под ред. Б. Н. Топорина. – М.: ИПАИ, 1992. – Кн. 1. – 123 с.
12. Case 8/74. Procureur du Roi v. Dassonville, S. A. ETS Fourcroy and S. A. Breuval et Cie, Civil Parties [1974] ECR.837 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!CELEXnumdoc&lg=en&numdoc=61974J0008.
13. Алексеев С. А. Нетарифное регулирование внешней торговли ЕС: Проблемная лекция / С. А. Алексеев – М.: ГУУ, 2003. – 40 с.
14. Панфілова О. Є. Реалізація принципу пропорційності при застосуванні захисних заходів митної політики / О. Є. Панфілова // Митна справа. – 2012. – № 1. – С. 42–48.
15. Гудков И. Правила ВТО: проблемы прямого действия и эффективности мер ответственности за нарушения / И. Гудков, Н. Мизулин // Право ВТО. – 2012. – №1. – С. 11–17.
16. Договір про заснування Європейської Спільноти від 25.03.1957 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_017.
17. Council Regulation (EC) No. 1334/2000 of 22 June 2000. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:2000R1334:20060412:EN:PDF>.
18. Council Regulation (EEC) No. 3911/92 of 9 December 1992 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!DocNumber&lg=en&type_doc=Regulation&an_doc=1992&nu_doc=3911.
19. Council Regulation (EC) No. 1236/2005 of 27 June 2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:200:0001:0019:DE:PDF>.
20. Еремина Е. В. Квотирование в механизме нетарифного регулирования, законодательство Европейского Союза и Соединенных Штатов Америки / Е. В. Еремина // Реформа и право. – 2008. – № 4. – С. 76–79.
21. Трошкина Т. Н. Нетарифные меры в системе государственного регулирования международной торговли (на примере развитых стран) : Дис. ... канд. экон. наук : 08.00.14 / Т. Н. Трошкина – М., 2010. – 187 с.